

Szekszárdi mise

(Beszélgetés Baka Istvánnal)*

– *Nem tudom, hogy Baka Istvánnak mit jelent ma Szekszárd?*

– Hát, a mindent jelenti. Én azt egy könyvem fülszövegén is leírtam, hogy Szege- den lakom, de Szekszárdon élek. És ezt nagyon komolyan gondoltam, hát talán azért is, mert a Szege- den való meghonosodásom igazán nem sikerült. Nagyon sok oka van. És bennem mindig is élt egy nosztalgia szülővárosom iránt, ahol bizonyára ugyanolyan rosszul éreztem volna magam, ha ott maradok. Ezek természetes dol- gok, tehát nem is a jelenéhez kötődöm én ennek a városnak, hanem a múltjához, vagy mondjuk úgy, a félmúltjához, a hatvanas évekhez, amikor kamasz voltam. Nem a gyerekkor volt számomra az éden. Egy megalázott, gyámoltalan gyermek voltam. Nagyon rossz iskolába is jártam. Persze, nehogy megsértődjenek a tanára- im, nem ők tehettek róla; az idők tehettek róla. 1958-61-ig, amikor felső tagozatos voltam, elég szigorú idők voltak. De a középiskolai évek, a gimnázium, az akkori ba- rátság, és a városnak az akkori képe, egy ideális kisváros képe – én ezt akkor annak éreztem, és ma is annak érzem – ez az, ami alapvető élményem. Egy olyan város volt akkor Szekszárd, amely még nem vált el a természettől. Tehát a szőlők még be- nyomultak a házak közé, a dombok még nem voltak teleépítve otromba lakótelepek- kel, de ilyen csicsás villákkal sem. A város szegényes volt, és nem sok nyomát visel- te a '45 utáni változásoknak. Mondhatom, hogy hál' istennek, alig egy-két Sztálin-barokk épület van a városban. Azok is a szerényebb, a szegényesebb fajtá- ból. És én, bár nem ismertem a régmúlt időket, s fogalmam sem volt arról a kultúrá- ról, amit ezek jelentettek, húsz évvel később, Mészöly Miklós novelláiból értettem meg, hogy mi volt a régi Szekszárd; és persze a Halálfiából, Babits könyvéből. De mégis benne éltem, a díszletek még megvoltak, bár az előadás már véget ért. És ezek a díszletek alapvetően élményem lettek.

– *Említetted Babits Mihályt, Mészöly Miklóst. Nem tudom, hogy mint alkotó író, költő, ezek az elődök – bár Mészöly Miklós tulajdonképpen kortársad – ők jelentenek-e számodra valamit?*

– Sajnos, amikor én eszmélkedtem, akkor Babits Mihálynak még nagyon rossz hí- re volt. És szégyeltem magam, mert kicsit hittem is ebben, igaz, hogy ebben erősen befolyásolt elfogultságom József Attila iránt. És ez a József Attila és Babits közötti ellentét, amit, hát, azt hiszem, a sztálinista irodalompolitika túlfokozott, nem volt akkora – erre később kellett rádöbennem – ez erősen befolyásolt abban, hogy ne szeressem meg Babitsot. Sajnos, nem szerettem. Szégyeltem bevallani, még a Ba- bits házba is, ami sokáig nem is volt nyitva, csak 1974-ben mentem el. És nagyon későn értékeltem át a saját naív, ostoba Babits-képemet. Természetes, hogy ma ugyanannak látom, mint mások. Nagyon tisztelem, nagyon nagyra tartom, de éle- tem legfogékonyabb éveiben nem hatott rám. Nem tudom, hogy sajnáljam-e ezt a hatást. Azt hiszem, hogy sajnálnom kellene; de nem hatott rám, sem a verseimre... hát hogy a prózámra nem hatott, abban már nem vagyok olyan biztos. Mert a *Ha- lálfiait* egyetemista koromban nagyon lelkesen olvastam. Lehetséges, de ez a hatás nem tudatosult bennem. Mészöly Miklós: én azért hadd tekintsem elődömnem, hi-

* Az interjút készítette Dránovits István. Operatőr: Mayer Zoltán

szen nemzedékekkel idősebb nálam. Nagyon későn jutottam el őhozzá, csak a '80-as évek elején. És elég ritkán találkozom vele. Én különben sem voltam soha az, aki a nagyokat kereste. És Mészöly Miklós műveit is akkor kezdtem olvasni. Olvastam már addig is, de nem elég rendszeresen, és nem elég alaposan, miután a magam *Szekszárdi miséjét*, tehát a Szekszárd melletti hitvallásomat letettem. Meg akkor kezdett el érdekelni Szekszárd múltjának a többi része. Egyébként ő is, a '80-as években kezdte megírni Szekszárdot. Bizonyára te is emlékszel a *Megbocsátás* című kisregényére, ami a régi *Mozgó Világ* utolsó számában jelent meg, s később könyv alakban is, óriási hatást tett rám. Egy kicsit azért is, mert ismertem a helyszíneit. Még tisztáztam is vele azt a famandzárdos házat, ami ott van a Fürdőház utcában. És tőlem tudta meg, hogy ott valóban egy bírósági írnok lakott. Ő csak kitalálta. De hát ilyen az élet. Ez ugyanaz, mint Marquez a *Száz év magányában* leír egy vitorlás hajót, amit az őserdőben találnak meg. Pár évvel a regény megjelenése után a kolumbiai őserdőben találtak is egy ilyen hajót. Tehát nagyon nagy hatást tett rám minden műve, természetesen, amikor végre eljutottam hozzá. Nagyon rosszul tájékozódtam. Van, amiben jól – azt hiszem, költészetben jól; a prózában kevésbé. Nekem abban, hogy Mészöly Miklóst – akit nagyon száraznak éreztem – hogy őt megkeressem, sokat segített a saját szekszárdiságomra való ráébredés, és hogy megkeressek mindent, ami ehhez a városhoz tartozik, és hát Mészöly Miklós talán legszebb műveit írta Szekszárd ihletésével. Azt nem mondanám, hogy Szekszárdról, mert az irodalomban a helyszínek mindig spirituálizálódnak, mint ahogy már a *Halálfiában* is, az Szekszárd is, Pécs is, és egyben a magyar kisváros is.

– *Azt hiszem, kézenfekvő a kérdés, hogy magyar kisváros-kultúra a hagyományok és ezek megjelenése egy életműben... Ennek kapcsán jut eszembe, hogy végül is nem tudom, említetted Szekszárd kultúráját, régi kultúráját, és egyáltalán az európai kisvárosok kultúráját, ez... milyen hatással volt rád, van-e valamilyen hatással, egyáltalán meg tud-e ez jelenni benned tudatosan? Gondolok itt arra, hogy egy ezeréves hagyomány, egyfajta kultúra, ami óhatatlanul átsugárzik, nemcsak műveken és alkotókon keresztül, hanem egy népesség viszi ezt tovább. Erről van-e valamilyen véleményed?*

– Hát, nem véleménypem van, nekem érzéseim vannak. Az én helyzetem elég nehéz ebben a tekintetben, ugyanis a magyar kisvárosok kultúráját is elsősorban a középosztály képviselte. Amihez Mészöly családja tartozott például, vagy Babits családja. Az én családom nem. Az én apai és anyai nagyapám iparos volt, az egyik kőműves, a másik asztalos, az egyik szekszárdi, a másik tolnai, az egyik magyar minden vonatkozásban, a másik szláv és – nem, sváb nem is volt a családban; egy osztrák volt az egyik dédnagyanya. Tehát számomra nem jelentett a középosztály kultúrája, mentalitása példát. Sőt, kamaszkoromban, amikor ugye, hangversenyekre jártam, és ott a kopott kabátjaikban és háború előtti prémjeikben megjelentek a középosztálybeli hölgyek és urak, én kissé mulatságosnak éreztem őket. Ma már egy kicsit szégyellem magam ezért. Meg lenéztem a konzervatívizmusukat, ami persze ugyanakkor hagyományőrzés is volt. Nekem erre rá kellett döbennem. Én igazából az atmoszféráját éreztem a kisvárosnak. És talán mégis mélyebb élmény volt ez a középosztályos atmoszféra, a vármegyeháza hangversenyterme, Szekszárd belvárosának a kinosan rendbentartott házai. Ugye, Szekszárd mezőváros volt, de ez a paraszti arca nem jelent meg igazán számomra. Mert nem volt már a családom paraszt; apám sem volt az. Apám katonája volt a háború alatt, aztán, ahogy is mondjam, gyalogrendőr. A nagyapáim, mondtam, hogy iparosok voltak. Igazából ennek a középosztályi kultúrának a peremére is alig kerültek el. Nem bánom, mert én büszke vagyok a plebejus származásomra ugyanakkor, de egyrészt nem érhettek azok a hatások, amik a népből jötteket érik; és nem érhettek azok a hatások sem, amik az értelmiségieket, a régi középosztálybelieket érintik. Tehát én mindig egy

köztes helyzetben voltam, igazából nagyon nehezen tájékozódtam. Én egyszerre rájogtam Majakovszkijért és Rilkéért, ami egy nagyon furcsa dolog. Később persze választanom kellett és természetesen Rilkét választottam. De ez jellemezte az én felemás helyzetemet. És nemcsak az enyémet, hanem azt hiszem nagyon sokakét, akik akkoriban nőttek fel, amikor én.

– *A család, a közösség, ami nevelt, milyen értékrendet tudott átadni Neked – ha átadott ilyet egyáltalán?*

– Átadott. A munka becsületét. Mászt nem tudok erre mondani. Nagypapám is, szüleim is... mindenféle munkának a becsületét. Nem tudok ennél többet mondani.

– *Ezt azért is kérdeztem, mert egy tanárunk a főiskolán, Ungvári Tamás, azt mondta, hogy Magyarországon kitiüntetést kapni lehet. És ezzel ő – azt hiszem – elég egyértelműen célzott arra, hogy ez a társadalom, amit kelet-európai vagy szocialista társadalomnak neveznek ma sokan, talán legnagyobb hibáját azzal követte el, vagy tragédiáját azzal okozta, hogy a kialakult, a kultúrában hagyományozódott értékrendeket széttrökte. És a mai életünk, a mai valóság, azt hiszem erre nagyon sok példát szolgáltat. Ez most nem egy kérdés, de nem tudom, hogy erről mi a véleményed?*

– Teljesen egyetértek vele. És az én zavarodottságomat és nehéz tájékozódásomat ez is okozta. Valóban, amikor felnőttem, akkor azt kellett látnom, hogy nincsen becsülete a munkának. Én ezt nem tudom, hogy a szüleimtől és nagyszüleimtől... most már tudom, hogy mint hagyományt örököltem. De én kamasz koromban azt hittem, hogy ez a szocialista társadalomnak az erkölcse. Tévesen hittem, sajnos. Az az igazság, hogy az ember sok mindenben hisz fiatal korában. Ugyanolyan naívan, mint egy vallásban, egy társadalmi ideológiának a tételeiben. Én komolyan vettem a közösséget, komolyan vettem az egyenlőséget. Sőt, még a szabadságot is, bár arról fogalmam sem lehetett, hiszen sohasem éltem szabadságban. És az első nyomasztó élményem az egyenlőség hiánya volt, amikor rádöbentem húszéves koromban, hogy szó sincs egyenlőségről; na, aztán egyre inkább a szabadságnak a hiánya. És ez a hiány is lett az én erkölcsöm, amennyiben van erkölcsöm. Hát van, mert persze hogy van. Nem akarom magamat rosszabbnak mutatni, mint amilyen vagyok. De amit, amit... ha most lebontjuk az ideológiai hülyeségeket, meg egyáltalán minden ideológiát, akkor azt, amit a családomtól, környezetemtől örököltem, az az, hogy az embernek a munkáját el kell végeznie. És én úgy érzem, hogy elvégzem. Ha kevés munkám van, a keveset, ha sok munkám van, a sokat. De hát egy teljesen triviális példát hadd mondjak: én még soha nem adtam le későn fordítást, mondjuk. Mindig mindent határidőre megcsináltam. Ami nagyon ritka a magyar irodalmi életben, ezzel még csodálkozást is keltettem, mert igazából sehol sincs már meg a szótartásnak, a határidő betartásának a becsülete.

– *Mi a véleményed arról, hogy megkaptad a József Attila-díjat?*

– Hát nagyon nehéz erről beszélnem, mert emögött is sebek vannak, sajnos. Ugyanis engem először József Attila-díjra 1977-ben javasoltak, a '77-es József Attila díjra, természetesen még '76-ban, első kötetemre. Nagy László és Kormos István. Nagy László naplójában is szerepel ez az egy mondat. Akkor nem kaphattam meg. Fájt is egy kicsit, meg meg is értettem; hát akkor éppen valami botrány volt a verseim körül. De aztán a második kötetem is javasolta ugyanaz az Írószövetség, és aztán a harmadik kötetemet is kétszer, háromszor. Azt hiszem, ez a hatodik javaslat, amire végre befutottam. Ilyenkor az ember már elégtételt sem érez, az öröm megkopik. Ezzel ugyanúgy van az ember, mint egy nővel, akire tíz évig áhítozik, és akkor kapja meg, amikor már az is megöregedett, meg ő is. És közben ennek az erkölcsi értéke a társadalom szemében is megkopott. Az én szememben sohasem volt igazán, mert én azt éreztem, hogy nem az a fontos, hogy kinek milyen címei vannak. A József Attila-díj egy bárói cím, ezt lássuk be. Aztán jön a grófi, a Kossuth-díj, meg a

hercegi díj, azt már nem is tudom, micsoda. Nem ez az érték, hanem az, amit az ember letesz az asztalra, meg hogy annak visszhangja van-e. Igaz, hogy visszhangban sem volt sokban részem. De azért mégsem mondom azt, hogy nem örülök neki. Örülök neki, hogy nem Aczél György kezéből, illetve nem az ő képviselőinek kezéből kellett átvennem. Hogy az a kultúrpolitika, amelynek képviselői nemcsak az én nevemet húzták ki, nálam nagyobb neveket is, például Mészöly Miklósét. Hogy NEM azoktól kellett megkapnom, és hogy engem az Írószövetség javasolt ezúttal is. Erre azért büszke vagyok. De ugyanilyen büszke voltam, vagy még talán büszkébb is a Graves-díjra, ami valóban csak szakmai díj, és a hatalomnak nincsen beleszólása. És megmondom őszintén – és ezt őszintén mondom, nem udvarolni akarok Szekszárdnak – én legalább annyira örültem a Babits emléklapokttnak, amit '86-ban kaptam meg. Ennyit erről.

- Noha nem szeretnék származásodnál és Szekszárdnál leragadni, de azt mindenképpen megkérdezném, hogy egy plebejus-származék a mai irodalmi életben hova sorolja magát, ha egyáltalán elfogad valamilyen címkét bárkitől is?

- Mondjál címkéket!

- *Hát urbánus, vagy népi indíttatású, vagy...*

- Mivelhogy a származásom, mondhatjuk azt, hogy népi, akkor én népi lennék. De mégsem vagyok az. Népies meg semmiképpen sem. Urbánus sem vagyok. Nemzeti vagyok. Ez talán – úgy érzem –, hogy mind a kettőt magába foglalja. Tehát sem egy paraszti, sem egy nagyvárosi kultúra, hanem ami a kettő között van. Talán mentalitásban is, meg hagyományokban is. Bár amennyire nekem hagyományaim voltak. Hiszen nekem a hagyományaimat meg kellett keresnem. Én nem kaphattam készen, sajnos. Pontosan azért, mert a szüleimnek is el kellett felejteniük a saját hagyányaikat, ahhoz, hogy megmaradjanak, hogy életben maradjanak, hogy dolgozhassanak... hogy: ez volt az ötvenes és hatvanas évek... Tehát nekem a hagyományokat meg kellett keresnem; nekem szellemi hagyományokat kellett keresnem könyvekből. Tehát ami nekem hagyomány, az szinte mind könyv. És ami mentális érdeklődéssel én lehettem volna bármi. Tehát én nem vagyok sem népi, sem urbánus. Ezt egyszer már Szegeden is elmondtam egy nagyon provokatív kérdezőnek, aki mindenáron népiesnek akart beállítani a maga urbánus magasságából. Én akkor azt mondtam, hogy plebejus vagyok, most azt mondanám, hogy nemzeti-urbánus vagyok. Tehát mind a kettő. És nézd, ez nem véletlen, hogy engem a Hítel is szívesen közöl, és az Újhold-Évkönyvben is szerepelek. Bár Csoóri Sándor is szerepel az Újhold-Évkönyvben. Hát igazából úgy érzem, hogy ma már csak a gyenge, és a politika (akár az ellenzéki, akár a hatalmi politika) felé kacshintgatók használják ezeket a kategóriákat.

- Mennyire élsz benne, ha egyáltalán van ilyen, a magyar irodalmi közéletben?

- Közéletben nem akarok benne élni. Én nem vagyok alkalmas arra, hogy gyűléseken szónokoljak. És az a véleményem, hogy a költő ne az agórára menjen hordószónoknak, hanem írjon. De ha alkalmas lennék rá, akkor bizonyára megtenném. Nem vagyok. De ennek ellenére nagyon tisztelem Csengey Dénest, aki erre alkalmas. És nagyon tisztelem Csoóri Sándort; és nagyon tisztelem Tamás Gáspár Miklóst is, hogy ne csak a népieket mondjam. De én ezt a szerepet, mivel nem tudnám tisztességesen ellátni, jobb, ha nem vállalom, jobb, ha csak írok. És ez nem meghát-rálás, mert azokban az időkben, amikor nem volt szabad bizonyos dolgokat leírni, én leírtam. De nem azért, mert politizálni akartam, hanem azért, mert a létélményem volt. Továbbra is csak azt akarom írni. Most kevésbé politikusabban, biztosan, mert most már politizálnak végre az újságok is. Volt időszak, amikor csak a költészet politizálhatott. Akkor a költőnek erkölcsi kötelessége volt. És ha nem érez-

te annak, akkor éreznie kellett, akkor létélménye volt; ezt tudom csak mondani. Ezért tulajdonképpen olyan létélmény-lírát szeretnék művelni, mint Pilinszky Jánosé. Csak az én létélményeim egyrészt nem olyan magasak, mint az övé, másrészt pedig... hogy is mondjam, más a kiterjedésük. A mélységük nem akkora, de a kiterjedésük talán nagyobb. De ez is létélmény-líra.

– *Ha megjelenik egy műved, publikálsz egy folyóiratban, kinek a figyelme fontos számodra? Meghatározható-e ez így, ha már beszélünk itt az értékekről, és a kitüntetések viszonylagosságáról? Azt hiszem, hogy ebben az esetben különösen fontos az, hogy néhány olyan ember – gondolom vannak ilyenek –, akiknek a figyelme számodra fontos?*

– Igen. Szegeden Ilia Mihály nevét említhetném, aki számomra abszolút mérce. De minden barátomat. És a barátaim figyelme nagyon fontos. Még akkor is, ha időnként barátságok megszűnnek, ízlések változnak. Minden figyelem fontos. Annak nem örülnék, hogyha efehérpálul dicsérenék meg a műveimet. Hál' istennek, erre soha nem került sor, hanem inkább az ellenszenvet tapasztaltam, ha nem is mindig leírt formában. De az a legfontosabb, hogy szakmailag tisztességesnek érezzem azt, amit csinálok. Minden itt kezdődik. És minden csak ezután jön. Tehát az embernek először is a mesterségét kell a tőle telhető legmagasabb fokon gyakorolni. És az, hogy az mit jelent a többi embernek... ne jelentsen politikai szenzációt. Én attól mindig vissza is riadtam, amikor akaratom ellenére bizonyos verseimet betiltották, vagy például a *Székelyek* vagy a *Fegyverletétel* című versem miatt egy rádióműsort tiltottak be. Nem is amiatt tiltották be, hanem egy mellette megjelent versem miatt, aminek az volt a címe, hogy *Végvári dal, '76-ban*. És mivel volt benne két ilyen sor, hogy „... annak oltalmazzuk, ki tőlünk elhódította”; emiatt egy rádióműsort betiltottak, és az első könyvemet kegyetlenül megcenzúrázták. De engem ez teljesen váratlanul és naívan ért, mert nem is biztos, hogy arra gondoltam, amire azok, amire a cenzúra. Valamilyen fokon igen. Ők ugyanis szovjet-ellenséget láttak benne, én inkább a kiszolgálóikra gondoltam ebben az esetben. De én nem vágytam soha politikai szenzációkra, én mindig verseket akartam írni. Semmi többet.

– *Mesterség, írás. Te prózaíróként, költőként, műfordítóként működöl. Hogy' férnek ezek meg benned? Melyik a kedvesebb; hol, mikor, melyik a fontosabb... vagy hogy van ez?*

– Prózát csak harmincéves koromban mertem először írni. Nem is tudom, hogy miért. Talán nem azért, mert addig nem éreztem elég élettapasztalatot, hiszen a prózai kísérleteim – még ma is kicsit annak tekintem őket – nem az élettapasztalataimat összegezik. Ezekben egy külön világot igyekszem teremteni. Hanem harmincéves koromban – elég sötét évek voltak, számomra különösen, mert akkor még nyomorogtam is – akkor egyszer csak azt éreztem, hogy nem tudok verset írni. Ugyanakkor szeretném elmondani ezt az egész sivárságot, leszorítottságot, kietlenséget, ami körülöttem van. De versben nem megy. Azért sem, mert már elmondtam egyszer, vagy nagyon sokszor, meg azért is, mert még nem találtam meg azt, ahogy ezt el tudnám mélyíteni, ezt az élményemet. És akkor írtam első kis novellámat *A város és az idegent*, ami *Transcendens etűd* címmel jelent meg a *Szekszárdi mise* című könyvben. Azért *Transcendens etűd* a címe, mert valóban a transzcendencia szerepet játszik benne, tehát a másvilágiság, másrészt pedig, ez már tiszteletadás volt Liszt Ferencnek, mert ez volt a következő művemnek az egyik hőse, a *Szekszárdi misének*. Na most, én ezt megírtam. Én ebben az elvont, allegorikus történetben tulajdonképpen a csodákra képes magyar értelmiség lehetetlen helyzetét próbáltam valamilyen formában megírni, hogy kicsi kis csodákat végrehajt, aztán el kell pusztulnia, mert a hatalom erősebb. A dr. Bártfayak, akik ott ülnek a vármegyeházán, azaz a pártbizottságban vagy a tanácson, ezek erősebbek. És ezek ellen a csoda sem

segít, mert övök minden. Igen, csakhogy bár szegedi élményeimet és szegedi nyomorúságomat akartam megírni ebben a nagyon kicsi kis novellában, amit ma már föl se vennék, ha lenne egy válogatott novellakötet, de mégis Szekszárdon játszódott, és én akkor döbbsentem rá, hogy hiszen nekem minden ott játszódik. Az egész életem oda fűződik, mert a legfontosabb élmények, a kamaszkorom élményei; és ezek között nagyon fontos szerepe van egy reménytelen, ilyen dantei vagy petrarkai szerelemnek, ami egész életemet áthatja, bár azóta elég sok beteljesült szerelemben is volt részem. Hogy az lehet csak a helyszíne. És akkor kezdtem el gondolkodni azon, ha versben ezt a helyszínt, nem tudom megírni, mert a verseim soha nem játszódtak városban, nem, ma sem, nem is tudnék városi verset írni, akkor írom meg ezt prózában. És ezután jött a *Vasárnap délután*, ami egy kamaszról szól, ezután jött a *Szekszárdi mise*, ami a kisvárosi embernek a lelki habitusát próbálta valamilyen módon megrajzolni. Magamat írtam meg Sényer Jánosban is, de magamat írtam meg Liszt Ferencben is, mert lényemnek ez a kettőssége megvolt. A leszorítottság és ugyanakkor az, hogy több vagyok a környezetemnél. Nem mindenkinél, természetesen, mert a környezetembe olyan emberek is tartoznak, akiket csodálok. Mindenesetre, hogy próbáljam most röviden is összefoglalni, azt írom meg prózában, amit versben nem lehet, és versben meg azt, amit prózában nem. De azért a vers az igazi, ezt én magam is tudom, ugyanakkor jobban szeretem a prózáimat, mert azért prózában, egy tehetséges műkedvelőnek tartom magam, versben viszont, legyen ez szerénytelenség, de profinak.

– *És a műfordítások?*

– A műfordítás... Én csak azt sajnálom, hogy pont a legnehezebb éveimben, amikor ez egy nagy anyagi segítséget jelentett volna, nem voltam elég erőszakos ahhoz, hogy mint műfordító megjelenjek a szakmában. Hát ma, azt hiszem, hogy öt év alatt sikerült elérnem, hogy eléggé foglalkoztatott vagyok, és szinte minden második megbízatásomat már magam ajánlom. Brodskijra is magam jelentkeztem, bár arra mások is jelentkeztek. Tarkovszkijt rajtam kívül nem fordított más, vagy Viktor Szosznorát rajtam kívül nem fordított más. Amire most készülök, arról is azt hiszem, hogy elsőként jelentkeztem, de ez nem az én tájékozottságomat igazolja, mert ebben megint vannak segítőtársaim, például egy Szőke Katalin nevű irodalmár, a szegedi egyetem orosz tanszékéről, de azért nem véletlen, hogy a sok ajánlatból mi az, amit kiválasztok. A műfordítás után a mesterség gyakorlásáról. Amikor nem lehet verset írni, akkor „műfordítani” kell. Nemcsak pénzért, mert azért is egyébként, mert jóval több pénz kerestem az elmúlt években műfordítással, mint verssel. Hiszen, míg megírok évente száz, maximum kétszáz sor verset, hát csak az elmúlt hónapban ezeröttszáz sort fordítottam, kötött formájú verset, ami azért nem ugyanaz, mintha az ember bármit fordít. Tehát, a mesterség, hogy is mondjam, ez olyan, mondtam is már valakinek, amikor egy zeneszerző, mondjuk mint a nagy példaképem: Gustav Mahler, egész életében vezényelt, és amikor Beethovent vezényelt, Beethoven volt, amikor Wagnert vezényelt, akkor Wagner volt, amikor Brahmsot vezényelt, Brahms volt. És aztán hazament, hogy befejezze az új szimfóniáját – és akkor Mahler volt. Ilyen akarok lenni műfordítónak is, talán ez sikerül is.

– *A kiválasztandó anyag milyen szempontok szerint kerül az asztalodra, mint műfordítónak?*

– Hát először is, van, amit kapok, hogy fordítsam le. Most is van ilyen, egy lett költő. Sajnos, orosz nyersfordításból kell fordítanom, mert nem tudok lettül. Sajnos is, meg nem is, mert nem egy erős anyag. Megvallom őszintén, ezt pénzért csinálom. Ugyanakkor, Brodskij, Nobel-díja után, nem azért, mert Nobel-díjat kapott, ismertem, már '71-ben, amikor kint tanultam Leningrádban. Én szamizdatban olvastam azt a versét, amelyiket most végre, tizenöt év után lefordíthattam. Akkor is sze-

rettem volna, csak reménytelennek éreztem, nem is tudtam volna még jól lefordítani, ez persze más dolog. Tehát, ez egy kettős dolog, vagy megbízzák az embert, vagy maga választ. Na, most az lenne a jó, hogyha mindent magam választhatnék. De, természetesen, el kell munkákat fogadni, és ez megint az én plebejus őseimnek a kötelességtudata, ami bennem van, én munkákat vissza nem utasítok, ha csak egy pici értelmet is látok benne. Természetesen, azt, miután eddig sem csináltam, ezután sem csinálnám, nem fordítanék olyan költőt, akinek a nézeteivel nem értek egyet. Nem fordítanék Jevtusenkót, mert őt, bár most a glásznoszty nagy bajnoka, azért a Brezsnyev kor haszonélvezőjének tartom. Lefordítottam Viszockijt, bár nem szeretem, megmondom őszintén, de nem éreztem erkölcstelennek, hogy őt lefordítsam, mert ő szemben állt mindazzal, csak egyszerűen idegen tőlem a személyisége. És sok mindenkit nem fordítanék, és sok mindenkit fordítanék, de azért igazából azt szeretem, ha olyan költőket fordíthatok, mint Joszif Brodskij, aki nagyon közel áll hozzám, vagy mint Viktor Szosznora, aki emberileg ugyan nem áll közel hozzám, de költőként, a nyelv iránti szeretete, vagy a történelem iránti érdeklődése miatt nagyon közel áll hozzám; vagy mint Arszenyij Tarkovszkij, Andrej Tarkovszkij rendezőnek az apja, aki legalább akkora költő, mint a fia, aki azokban a borzasztó nehéz időkben, először sztálini, aztán hruscsovi (azok sem voltak könnyűek), aztán a brezsnyevi időkben, mindig ugyanazt az értelmiségi tartást képviselte. Ugyanazt az emelkedettséget, szóval parnasszizmust, hogy egy múlt századi szót használjak rá, mert ez igazán közel áll hozzám.

– *Említted Gustav Mahlert, mint példaképet. Van-e más példaképed is, és miért ezek a példaképeid, ha vannak többen?*

– Hát, Mahlert talán példaképként említeni, nagy bátorság volt, mert én a zenéhez egyáltalán nem értek. Nagy zenehallgató vagyok, most közelíti meg az ezret a lemezgyűjteményem, ami egy szegényemberről szólva elég nagy dolog, több pénzt is költök lemezre, mint könyvre. Hogy miért példaképem ő? Egyrészt a mesterségnek a fölényes ismeretében, ez az egyik, a másik pedig az, hogy a korát tökéletesen kifejezte, ezt nehéz megfogni, erről különben sem lehet beszélni. A harmadik pedig, azt, hogy mindig egy volt és mindig sokszínű. Mindig egységes, minden műve egységes és azon belül rettenetesen gazdag. Ez számomra egy nagyon nagy példa. Költői példaképeim? Nagyon nehéz az embernek abban a műfajban példaképeket találni, amit maga is művel, mert akkor vagy többnek érzi magát, vagy sokkal kevesebbnek. Én nem szeretnék ebbe a csapdába esni, és nem szeretnék senkit sem úgy követni, hogy utánzom. Talán ezen már túl is vagyok régen, hogy bárkit is utánozzak. Kamaszkoromban, amikor ez természetes volt, akkor utánoztam Radnótit, utánoztam József Attilát, utánoztam Rilket... Mindenkit utánoztam, öntudatlan, azt hittem, hogy eredeti dolgokat írok. És jól tettem, hogy utánoztam, mert én megtanultam a mesterséget ezzel. Ma már úgy érzem, hogy nem utánzok, sőt, talán már húsz éve nem utánzok, ez most nagyon nagyképű kijelentés, mert húsz éve még csak huszonegy éves voltam, de akkor már megjelent bennem az eredetiségnek az az igénye, ami ugyanakkor nem tagadja meg, hogy amit tanultam, fölhasználjam. És én azóta is szeretnék tanulni. Kiktől tanultam? Kamaszkoromban nagyon sokaktól. A legnagyobb élmény, bár kései, tizenhét éves korom, – akkor késeinek éreztem, – József Attila természetesen. És persze Rilke. És amilyen neveket nem mondtam, García Lorca és Jeszenyin, csak fordításokból ismertem őket. Jeszenyint ismerem azóta eredetiben is, de azért bennem magyarul él, ahogy mások lefordították. Soha nem voltam olyan szentségtörő, hogy én magam is lefordítsam, mert úgy érzem, hogy ezzel lerombolnám a bálványképemet, mert bennem az a Jeszenyin él, akit főleg Rab Zsuzsa megteremtett. Nem akarok ehhez nyúlni, én olyanokat akarok fordítani, mindig is olyanokat fordítottam, akihez még más nem nyúlt, tehát, aki az

enyém. Biztos a nőkkel is így lennék, vagy így vagyok. Azóta milyen hatások értek? Húszéves korom óta költészetben nagyon kevés hatás ért. De nem azért, mert el-tompultam a hatások iránt, hanem mert nagyon fontos volt a számomra az, hogy amire én magam rátaláltam, a metaforáknak a használatára, hogy ennek útját megtaláljam, ezt valahogy tovább vigyem. És bár én nagyon tiszteltem Nagy Lászlót, eleinte nem szerettem, később rettenetesen tiszteltem. Sajnos, nem tudtam sohasem kifejezni az iránta való tiszteletemet, de úgy érzem, hogy nem hatott rám, mert én egy más utat választottam. Lehet, hogy rossz utat. Vagy rettenetesen tiszteltem Pilinszkyt, de még azt a bátorságot sem vettem soha, hogy megkeressem őt. Pedig, hát-istenem, hány dilettáns járt a nyakára. És igazából az ő jelentőségét is akkor éreztem meg, meg a hatását is, amit rám tett, amikor már nem volt köztünk. De azt hiszem, hogy soha nem voltam senkinek a talpnyalója, és ennek azért örülök. Bár így elmulasztottam azt, hogy halljam a nagyokat személyesen, tehát, hogy ők mit mondanak. De hát ez a fontos? Nem. Az a fontos, hogy mit írtak. Mindig is ez a fontosabb. Nagy László is hatott rám, bár eleinte ellenkeztem a hatása ellen, hogy nem ezt kell csinálni, hogy ennél szigorúbban, ennél összefogottabban... Ma már tudom, hogy az csodálatos volt, amit ő csinált, de örülök, hogy nem lettem a tanítványa. Mert a tanítványai, akik valóban a tanítványai voltak, és nem tagadták meg, azok nagyon mélyen maradtak, mert azt nem lehet újra csinálni, amit ő. Tehát nem lehet az indulatokkal összekötni a metaforákat. És ő ezt tette. Neki egyedül sikerült, mint ahogy Adynak egyedül sikerült valami olyasmit megcsinálni az indulataival, amiből mindenki más dilettáns lett volna. Pilinszky hatása más, csak én arra az erkölcsi magaslatra soha nem jutottam el, amelyre ő. Szégyenlem magam, de így van. Én egy köznapi ember vagyok ezekben a dolgokban. Viszont Pilinszkytól, aki – most olvastam róla, hogy nem volt jó műfordító, nem volt formaművész; tényleg nem volt az – tőle mégis a forma tiszteletét tanultam. Azt, hogy minél szigorúbban, minél zártabban kell azt elmondani, amit egyáltalán el tud mondani az ember. Megtanultam-e, vagy nem, nem tudom. De a hetvenes évek vége felé különösen, amikor úgy éreztem, hogy az életem bezárult, és abból nem nyílik sehová kijárat, akkor Pilinszky lett számomra az elsősorú költő. Akkor még élt, de nem mentem el hozzá. Nem bánom. A könyvei ott vannak a polcomon. És azt hiszem, leggyakrabban őt olvasom.

– *Most min dolgozol?*

– Hát, min dolgozom?... Éppen fordítok. Éppen befejeztem egy pótfordítást, ugyanis egy Bellmann nevű nagy svéd költőnek jelenik meg kötete néhány éven belül, részben a jóvoltomból, mert azt hiszem, legalább tíz költőt bíztak meg a fordításával. Én egyedül szállítottam két hónapon belül, a rám kiosztott ötszáz sort, és most vállaltam el mindenkinek a maradékát, tehát még hétszáz sort. Kiváló költő: Villon, Burns és Csokonai keveréke. Nem tudom másképpen jellemezni, de nagyon élveztem, bár rettenetesen nehéz, mert szinte minden sorának más ritmusa van, iszonyatos rímképletei vannak – úgyhogy egy papírra föl kellett írnom mindig a rímképleteket, meg a ritmusokat, hogy el ne tévesszem véletlenül is, és úgy dolgoztam – de nagyon-nagyon szívesen csináltam, mert élveztem, amellett, hogy egy hedonista volt, és amellett, hogy udvari költő. Én, se hedonist nem vagyok se udvari költő, furcsa módon mégis beleéltem magam a lelkivilágába, talán azért, mert nosztalgiai mindig is voltak, az udvari költőség iránt nem, de a hedonizmus, tehát az életszeretet iránt igen. Sose kocs máztam, de ennek a kocs mázó költőnek a verseit óriási élvezettel fordítottam, mert ez olyan volt számomra, mint egy vágykielés. Azt hiszem, ezért is sikerült igazán.

– *Terveid?*

– Nagyon szeretnék fordítani ismét az orosz költészet elfeledett nagyjai közül. Nem elfelejtettek ezek, hanem mellőzöttek. Az egyik fordításról már beszámoltam,

Nyikolaj Gumiljovról nem tudom hallottál-e, ő volt az akmeisták – jaj istenem, persze most a székszárdi TV-nézők ... szegények, sajnálom őket, de magamat is sajnálhatnám, mert én is csak orosz szakosként hallottam róla – ez egy nagyon jelentős irodalmi csoport volt a század elején. A szimbolistákat, tehát: Blokot, Brjuszovot megtagadták, Ahmatova volt a legnagyobb alakjuk, és az ő első férje volt – vagy az egyetlen férje, aztán már többet nem ment férjhez – Nyikolaj Gumiljov, csodálatos költő, akit 1920-ban, miután hazatért – ugyanis addig, nem emigrációban élt, ez egy nagyon bonyolult dolog, de hazatért, akkor még Pétervárra – a Cseka lefogott és koholt vádak alapján kivégeztet. Nos, az ő verseit fordítottam, néhány verse már megjelent azelőtt is, tehát őt azért rehabilitálták részben-részben, azért az ellenforradalmiság vádját nem vették le róla, de most lehetőség nyílt arra, hogy egy teljes kötetet kiadjanak tőle. Tehát az ő verseit fordítottam tavaly nyáron. Borzasztó kínnal. Komolyan mondom, mert nagy költő. Nagy költőtől napi húsz sort szabad csak fordítani, míg egy pici költőtől napi száz sor sem sok. Ezt onnan tudom, hogy megcsináltam.

– *Fordításokon kívül más?*

– De még nem fejeztem be, mert ugyanakkor van egy másik nagy emigráns költő, aki viszont Gumiljov kivégzése után pár hónappal menekült ki Nyugatra. Hodaszevicsnek hívják, Vlagyiszlav Hodaszevicsnek, lengyel származású, de egy csodálatos orosz költő, akinek olyan sűrített csodálatos nyelve van, hogy egyrészt borzasztóan nehéz fordítani, másrészt óriási feladat. Tőle szeretnék egy kötetnyit fordítani, ha nem egyedül, akkor másokkal együtt. Sajnos erre, – bár biztató visszajelzést kaptam már –, még nem kaptam szerződést.

– *A fordításokon kívül egyéb tervek, munkák?*

– Verset nem lehet tervezni. Szeretnék verset írni. Idén már írtam hármat, és ezzel elégedett vagyok, mert nekem négy-öt vers az évi termésem. De van egy másik tervem is, prózát már nagyon régen írtam, és a prózához kicsit alkalom is kell. Persze mindenhez, lassan már a vershez is. Fordításhoz a leginkább. És most egy régi barátom fölajánlotta, hogy vegyek részt egy sorozatban. Valamelyik új kiadó, már nem is tudom, melyik, mert annyi van, indítana egy szerelmesregény sorozatot, amiben ki-ki megírhatná az élete legnagyobb szerelmét. Írjak én is egy szerelmesregényt. Most ebbe már én beleártottam magam, például a *Margit* című novellámban, vagy a *Vasárnap délutánban*. Hősnőjük ugyanaz, csak egészen másképpen van transzponálva, meg hát, sok nagy szerelem van azért mindenkinek, bár persze az egyetlen, hát az egyetlen az mindig ötből tevődik össze, és én ebből az öt-hatból összetevődő egyet próbálok majd megírni, ha sikerül. Ha nem sikerül, hát nem sikerül. De akkor ez lenne az újabb prózám. És egy picit bele akarom ebbe írni, nem picit, hanem igazából, a hetvenes-nyolcvanas évek csendjét is. Azt a levegőtlenéget. Hát ennyit erről, nem akarok többet mondani róla.

– *Néztem, és két székszárdi térkép is van a falon, Széchenyi mellett, meg néhány egyéb dolog mellett. És itt vissza is térnék egy pillanatra a szülővároshoz. Egy kérdéssel. Nevezetesen arra lennék kíváncsi, hogy mi a véleményed, hogy a mai Magyarországon, egy ilyen város, mint Szekszárd, ami azért tulajdonképpen a kisvárosok közé tartozik ma is, legalábbis népessége számát tekintve... Milyen esélyt látsz egy önálló szellemi arculat, egyfajta szellemi élet kialakulására, egyáltalán, lehetséges-e ez szerinted, vagy nem, vagy részeiben, ez érdekelne?*

– A mai Szekszárd, már kicsit túl nagy város is ehhez. Az a tizennégy-tizenöt ezres Szekszárd lett volna igazán alkalmas rá. Nem véletlen az, hogy amikor még a *Kincskeresőt* sokfelé hívták, mindig az volt a tapasztalatom, hogy nem a városokban vannak érdeklődők, hanem a nagyközségekben. Ma ugyanis a nagyközségek töltik be azt a szerepet, amit a háború, én nem mondok felszabadulást, – amit a nagy háború előtt a kisvárosok töltöttek be, amiknek már volt egy önálló arcuk, volt egy táj-

jellegük, megvolt a boruk, megvolt a költőjük, megvolt a lapjuk, sőt, több lapjuk, hiszen Makónak is tudtommal két-három lapja volt, és Szekszárdnak is azt hiszem, hogy legalább kettő, nem tudom, ezt Töttös Gábor mondaná meg neked pontosan. Minden kisvárosnak megvolt a szellemi arculata. Na most, ebben a monolitikus rendszerben, ami azután jött, ez elveszett. Magyarország egyetlen nagyvárossá vagy egyetlen faluvá változott. Minden lapban ugyanazt lehetett olvasni, ugyanazokkal a szavakkal, ugyanolyan sőtlanul, stb... Ha ez újjászületne, és látok erre esélyt, akkor Szekszárd megint az lehetne, ami volt. Nem több. Nem kellene, hogy kulturális központ legyen. Legyen önmaga, legyen például az, ami Szabadka volt, amikor ott élt Kosztolányi és Csáth Géza. Ugyanis Szekszárd volt, amikor ott élt a fiatal Babits, aki, sajnos, azért nem tudott ott maradni, mert ahhoz azért kicsi volt a város. Vagy mondjam azt, legyen olyan Szekszárd, hogy a Babitsok, Kosztolányik, meg a Csáth Gézák ne menjenek el onnan? Mert a nagyváros vonzása megszűnt. A nagyvárosok ma már bűzös, undorító, kavargó mészárszékek. A szellem mészárszékei is. Én a kisvárosokban és a nagyközségekben, ami ugyanaz, hiszen most, hogy nincsenek járásek, nagyközségből kisváros lett, ezekben látom Magyarország szellemi újjászületésének a biztosítékát. Szekszárd sajnos, túl nagy lett. Túl sok a betelepülő, akik nem ismerik a város hagyományait, akik se nem felvégiék, se nem alvégiék, se nem újvárosiak, akik csak ott vannak, mert oda tették őket egy lakótelepre. De ez a helyzet akkor sem reménytelen. Ha ezek szekszárdivá válhatnának, ha érdekelné őket a város múltja, a jelene, a jövője... Mert most nem érdekli, biztos vagyok benne, mert a Szegedre betelepült nem szegedieket sem, hát őzést nem hallok Szegeden, pedig azt szeretem egyedül ebben a városban. Ezeket sem érdekli. Ha ez megtörténhetne, tehát ha minden város vagy falu önmaga lehetne, akkor megint egy nagyobb egységnek a része lehetne, a része és nem az alárendeltje.

– *Mégis visszajársz Szekszárdra dolgozni.*

– Nem mégis. Én arra a Szekszárdra járok vissza, ami volt, ami nincs, de ami lehet, tehát ami virtuálisan ma is létezik a városból. És hát, hadd leplezzem le magam. Én azért is járok vissza Szekszárdra, mert Szegeden lakótelepen lakom. Elég nagy lakásban, nem panaszkozhatom, de nem lehet ott dolgozni. Itt a szerkesztőségben lehetne, hogyha nem lenne ilyen borzasztó forgalom, meg tízpercenként nem csengene a telefon, néha még hétvégén is. És mióta a régi *Tiszatáj* nincsen – vagy illetve még nincsen, mert újra lesz – azóta ez lett a város szellemi központja és nem az, tehát most még gyakoribb a vendégjárás. Igazából itt tehát már nem lehet dolgozni, legfeljebb fordítani. Én hazamegyek a szüleim egyszerű kis családi házába, amit a hatvanas évek elején építettek; ahol csend van. Én ezért a csendért járok vissza, meg persze a barátokért is, meg a város régi hangulatáért, de: dolgozni járok vissza. Erre még alkalmas, de azért most hadd legyen őszinte: ha Szegeden nem panelházban, nem lakótelepen kellene laknom, lehet, hogy nem olyan gyakran járnék haza.

– *Elválaszthatatlan vagy ma már Szegedtől?*

– Nem, nem vagyok elválaszthatatlan, de nem vagyok túlságosan mozgékony sem, és ezért azt hiszem, hogy itt fogok maradni. De ebben a virtuális, mondjam azt, hogy a reális, a lényemmé vált Szekszárdban ott vagyok, és talán jobban ott vagyok, ha nem lakom ott, hanem csak ott élek. Szegedhez egyébként nagyon sok ember köt, Iliá Mihályt mondtam, a régi és újjá alakuló *Tiszatáj*at mondtam, és még jónéhány embert mondtam, akiknek a barátságára szükségem van. Lehet, hogy mindennapi szükségletem, hogy velük találkozzam, beszéljek, fölhívjam őket telefonon, lehet, hogy nem. Nem tudom, mert itt vagyok most. És az ittlétem ugyanolyan ittlét, mint a Magyarországon való ittlét. Ez van, ezt kell szeretni. De nem biztos, hogy ezután vágyódom. KÉSZ...

A beszélgetést Baka Istvánnal a Szekszárdi Városi TV készítette 1989-ben.